

Biskopens mangelbod blev telegrafstation efter branden

I serien "Arkiven berättar" har Thomas Kvarnbratt denna gång grävt fram anteckningarna från den telegrafist som var i tjänst under branden 1865. Där berättas om hur han provisoriskt fick inrätta sig vid biskopsgården.

Arkiven berättar

Den här artikeln skulle egentligen ha handlat om historiska perspektiv på den tekniska utvecklingen inom kommunikationsområdet. Här skulle utbyggnaden av telegraf- och telefonnätet ha berörts med några exempel på vilka som var Karlstads första telefonabonnenter och kanske också med ett resonemang om hur den nya tekniken skapade av en arbetsmarknad för kvinnor.

Allt detta får bero till ett annat tillfälle för när man arbetar med ett källmaterial är det ganska lätt att spåren drar åt ett annat håll. Den här gången är det en vikarierande telegrafkommissarie som pockar på uppmärksamhet, och jag vill gärna att läsekretsen få ta del av hans berättelse.

Pampig invigning

Den 21 augusti 1856 öppnades telegrafstationen i Karlstad under pompa och ståt med telegrafdirektören C.A.Nyström på plats. Lokalerna var inrymda på andra våningen i rådhuset. I stationens arkiv finns brevkoncept och så kallade passagejournaler bevarade från begynnelsen. Det är därför möjligt att dag för dag följa vardagslivet på telegrafan.

Här noteras om skickade och mottagna telegram, avbrott på linjen, personalens situation och mycket annat. Det är ett relativt okänt källmaterial som knappast använts av någon forskare. Det gör att man också osökt börjar fundera på vad som eventuellt kan stå noterat om den stora stadsbranden den 2 juli 1865.

Här öppnar sig så plötsligt en spännande historia, berättad av ett samtida ögonvittne: vikarierande telegrafkommissarie Erik Wilhelm Fröman.

Tvingades lämna stationen

Fröman var vid tiden för stadsbranden 29 år gammal. Han hade tjänstgjort på telegrafstationen i Karlstad sedan 1857 med tjänstetiteln assistent. Då telegrafkommissarien Johan Jacob Westerståhls hälsotillstånd inte var det bästa fick emellertid Fröman ofta rycka in som vikarierande föreståndare. Så var läget den ödesdigra dagen i

början av juli när ett telegram avsåndes till intendenten för norra distriktet i Stockholm som löd: "För eldswåda här torde troligen snart vara tvungen lemna Stationen. Fröman."

Telegrammen brann upp

Fröman fick några hektiska dagar i det helvete som var Karlstad, de första dagarna av juli 1865. Med nerverna på helspänn nedtecknade han händelseförloppet i passagejournalen, och när lugnet så småningom lagt sig fick han tid att samla tankarna och sammanfatta läget för sina överordnade i Kungliga Telegrafstyrelsen. Den 9 juli avsåndes följande skrivelse: "Rapport till Kungl. Tg.styrelsen, Sthlm.

Överhopad af göromål har jag hittills ej kunnat afgifva rapport om olyckan härstädes den 2de dennes. Nämnde dag kl. 1/2 12 utbröt eld i en från telegrafstationen afläggse liggande gård och som och var lugnt och stationen belägen i stenhusbyggnad (rådhuset) ansågs ingen fara der vara förhanden, hvarför äfven allmänheten upplade en hop varor i förstuga och trappor, som sedan voro till hinder för räddning af stationens tillhörigheter. Men Elden framryckte snart med förfärlig hastighet och inom kort, kl 1/2 4, omgaf elden 3ne sidor af rådhuset. Telegraferingen afbröts, trädarne kapades och hälften af telegrafbordet (hela bordet var omöjligt undflytta) frånbröts. Som alla måste rädda sidt, kunde jag med möda erhålla 2ne karlar till hjälp, den ene blott för en kort stund. Stationens läge 2 långa trappor upp och som nämndt brist på folk gjorde att jag efter ansträngningen endast kunde få nämndt hälften af tg.bordet, jemte litet batteriförnödenheter i en balja samt några pappersrullar räddade. Räkenskaperna och kontanta medlen räddades. April månads Originaltelegram saknas tyvärr. (...) Kommen ned på torget med effecterna itändes marknadsstånden derstädes hvarifrån allt måste flyttas."

Hällregn och villervalla

Fröman lyckas på något sätt få iväg persedlarna en bit utanför staden. Då inträffar nästa dråpslag: "Kl. 4 började ett hällregn som fort-

ÖDELAGT. Biskopsgården och järnvägen efter branden 1865.

Foto: CARLSTADS-GILLETTS ARKIV

TORGET. En av mycket få bilder som finns från tiden före stadsbranden och föreställer residenset och frimurarlogen i maj 1864.

Foto: CARLSTADS-GILLETTS ARKIV

BISKOPSGÅRDEN. Efter branden fick telegrafstationen tillfället inrätta sig i biskopsgårdens mangelbod. Om just det huset står kvar i dag låter vi vara osagt.

Foto: MATS ZETTERBERG

for hela aftonen och hotade att förstöra det lilla räddade." Situationen måste ha varit närmast tragikomisk!

Dagen efter branden skriver Fröman att han var "Sjuk och förstörd...", och knappt kunde röra armar och ben. Stadens befolkning är uttrötad men arbetet med att organisera ett nytt liv har inletts. Fröman kan till följd av sin utmattning inte utträtta särskilt mycket, men träffar ändå landshövding Ekström och försöker med dennes hjälp få fram en ny lokal för telegrafens behov, men "...i villervallan kunde

intet utträttas."

I biskopens mangelbod

Något återställd den 4 juli erhöles så tillstånd av landshövdingen att telegrafan skulle få flytta in i "Biskopens mangelbod". Arbetet med att koppla ihop olika linjer inleddes genast. "På några timmar var stationen klar å Krhm (Kristinehamn), men jag erhöles på aftonen den 4de intet svar..." Första signalen kom följande morgon varvid stationen förklarades öppen. Fröman var då redan i full färd med att rekvirera ny

utrustning. Batterier erhöles från Kristinehamn och ett biträde tilldelades som hjälp, även om han själv konstaterade att "...de största göromålen borde vara öfvervunna."

Den 8 juli genomförde telegrafstyrelsen en inspektion av den tillfälliga stationen. På kvällen, söndagen den 23 juli var hela nätet hopkopplat och "Stationen klar som före branden." Frågan om nya möbler till telegrafstationen hängde dock fortfarande i luften eftersom ingen inredning räddades, med undantag för det halva telegrafbordet.

Fröman ansåg dock att detta kunde vänta tills hans chef återkom i tjänst. Det var heller ingen större idé att införskaffa möbler till den tillfälliga telegrafan i biskopens mangelbod utan bättre att invänta den nya telegraflokalen, om vilken han redan uppvaktat stadsfullmäktige. Till dess "...drager jag mig fram så godt sig göra låter."

Snabb krishantering

Denna anspråklösa berättelse visar att det alltid finns nya upptäckter att göra i arkiven. Som källmaterial är arkiv ett obearbetat råmaterial som inom sig bär på mängder av historier som bara väntar på att bli upptäckta. Man kan därför med fog hävda betydelsen av att all forskning bör inrymma moment av arkivforskning.

Frömans berättelse kan också väcka en del tankar om hur man skulle hantera en liknande krissituation idag. Medborgarna i Karlstad stad gav prov på stor initiativförmåga i en svår stund, men också myndigheterna trots att större delen av förvaltningens arbetsverktyg försvunnit. En nödhjälpskommitté inrättades och tillfälliga tältläger uppsattes, följt av barackläger.

På mindre än tre dygn fungerade telegrafan igen och därmed kontakten med omvärlden. Inom en vecka hade till och med den nya, om än tillfälliga, stationen inspekterats! Tre veckor efter branden var kommunikationssystemet helt återställt. Skulle dagens högteknologiska samhälle klara liknande påfrestningar?

Telegrafkommissarien Westerståhl återinträdde i tjänst efter sommaren, men fortsatte att plågas av dålig hälsa. Han avled så småningom 1869, endast 35 år gammal. Fröman lämnade telegrafan i Karlstad 1869 för att bli telegrafkommissarie i Strömstad. Därefter upprätthöll han samma funktion i Helsingborg från 1874 och fram till sin pensionering. Då hade han även utnämnts till Riddare af Wasa-orden.

THOMAS KVARNBRATT
Arkivarie
Värmlandsarkiv